

Lieve mensen,

Aha, dus jij gelooft in God?

Gemeente, zeg dan maar eens nee. Deze ponerende vraag is soms een reactie op de ontdekking dat je predikant bent.

Als je nee zegt, waar ik altijd veel voor voel, dan is dat zoiets als bekennen dat je een vegetarische slager bent. Of een kale kapper. Met dat verschil dat de kapper weinig hoeft te bekennen. Een kale kapper is een heterdaadje, terwijl een predikant, die niet in God zegt te geloven, meer een ontkennende verdachte is, die de schijn tegen heeft.

Maar, waarom zou je als predikant nee willen zeggen op die vraag?

Omdat het een impertinente vraag is? Zeker.

Omdat, laat ik het op mezelf betrekken, ik een wat rebels karakter heb? Nee! Of, nou ja, vooruit: ook, maar niet zonder meer.

Omdat ik een rasechte rationalist ben, dan? Dat komt er meer in de buurt. Immers, veel dingen, die vroeger met een verwijzing naar Gods majesteit, zijn alwetend beheer, of zijn alleskunnerij werden verklaard, zijn tegenwoordig beter en systematischer in andere termen te duiden, bewijzen, of verklaren.

Maar ja, ook dat verklaart eigenlijk niet waarom ik geen ja zou willen zeggen. De meeste gelovigen hebben delen van God allang ingeruild voor of aangepast aan een wetenschappelijk wereldbeeld met zijn verklaringen. Hoewel verstand en wetenschap niet de reden zijn om te twijfelen bij deze vraag, ligt de werkelijke reden wel in het verlengde van deze zaak. Geloof je in God? Dat is gewoon geen juiste vraag. Eigenlijk moet je, voor je antwoord geeft, de vraag opnieuw stellen om ja te kunnen zeggen. Dat doe ik meestal niet. Ik voel me niet geroepen om de betweter uit te hangen. Dus, om eerlijk te zijn, zeg ik geen nee, en geen ja, maar zeg ik vaak: niet op die manier.

Dat doe ik ook om een schifting aan te brengen. Want ofwel je krijgt de vraag: hoe dan wel? En dan kan zich een aardig gesprek ontwikkelen. Ofwel, wanneer je een gesprekspartner hebt, die alleen maar voor de borrelpraat de vraag stelt, zegt hij of zij zoiets als, 'huh, dat is raar!' Of hij zegt het tegen een ander: 'hé, hij is dominee en hij weet niet of hij in God gelooft.' Een enkeling draait zich dan nog even om en vraagt: of toch wel? Om zo nog maar eens te onderstrepen dat het een verhoor betreft. Het voelt alsof je een tweede kans krijgt om te bekennen dat je of geen dominee bent, of wel in God gelooft.

Daar laat ik me natuurlijk niet toe dwingen. Mocht zich echter een goed gesprek ontwikkelen, dan ontstaat een heel andere situatie. Dan kun je proberen met een goede reactie te komen. Dat zijn kostbare gelegenheden, omdat je dan de gelegenheid krijgt om buiten de traditionele kerkelijke of academische kaders opnieuw over dit soort vragen na kunt denken.

Bij zo'n gelegenheid probeer ik duidelijk te maken waarom geloven belangrijk is. Ik verwijs niet meteen naar het Grieks, de taal waarin het NT is geschreven, waar, als we het over geloven hebben, een vorm van pisteuoo wordt gebruikt. Ik zeg echter wel dat geloven in meer algemene zin vertrouwen betekent. En dat vertrouwen misschien nog wel belangrijker is dan geloven. Zonder vertrouwen komen we nergens. Het is wat we nodig hebben om de wereld in te gaan, te durven ontdekken, om op eigen benen durven te staan.

Basisvertrouwen heet het in de humanistische psychologie, maar we zouden het zo geloven kunnen noemen. Geloven in jezelf. Geloven in de mensen om je heen. Geloven dat, bij alle nieuwe dingen, bij alle onzekerheden dus, de wereld een goede plaats is om te verblijven.

Het beeld van de goede herder, zoals we het vanochtend hoorden klinken in de lezing uit Johannes 10, sluit prachtig aan bij dit psychologische begrip. Het basisvertrouwen is als een goede herder die geen van zijn schapen uit het oog verliest. Het is een figuur waarvan je je als schaap, voor zover ik als mens, als herder, kan inschatten, nooit werkelijk een beeld van kunt vormen, maar hij is er. Een zekere aanwezigheid die, zo zegt onze tekst, met zijn stem rust, veiligheid en vertrouwen scheidt.

Wat een krachtig beeld die goede herder. Des te meer als we de vergelijking erbij halen, waar de tekst van rept. De trouw en goedheid van de herder worden afgezet tegen de onverschilligheid van de huurlingen, die bij het minste of geringste gevaar vluchten en de kudde in de steek laten.

Die huurlingen zijn een geslaagd beeld voor een gekwetst basisvertrouwen. Hun schapen ontberen het gevoel van veiligheid, dat de kudde van de Goede Herder wel heeft. Pijnlijk geslaagd, want mensen bij wie het basisvertrouwen op jonge leeftijd, niet oppervlakkig, maar fundamenteel is geschaad, komen daar eigenlijk nooit overheen. Ze houden het gevoel dat er gevaar dreigt. Ze ontberen een gevoel van samenhang in hun leven en in de wereld om hen heen. Relaties aangaan met anderen is moeilijk en in het uiterste geval soms zelfs onmogelijk. Zo zijn ze voorbestemd voor een moeizaam, verdrietig, angstig, boos leven. Voorgoed getekend.

Een verloren basisvertrouwen wordt zelden herwonnen. Of eigenlijk is verloren niet het goede woord, want voor vertrouwen geldt, dat het als een tere kiem in mensen aanwezig is. Uit die kiem groeit iets, als het de kans krijgt. Iets dat zich ontwikkelt met de uitdagingen en de kansen die iemand krijgt.

Als het goed is, ontwikkelt zich zo met de jaren een robuust bewustzijn, een zelfbewustzijn waarmee we de wereld aankunnen. Als het goed is, word je in je jeugd omringd door mensen, die het toelaten te groeien, die er de voorwaarden voor scheppen. Wanneer het in de kindertijd anders is, is kostbare tijd verloren. Dan groeit dat basisvertrouwen nooit meer helemaal zoals het bedoeld is. Het is en blijft voor altijd kwetsbaar, misvormd, en eigenlijk onaf.

Wanneer we nu weer even de stap terugzetten van dat algemenere vertrouwen, naar de meer specifieke betekenis van dat Griekse woord *pisteuo* als geloven dan dringt zich een interessante parallel op. Mensen die ooit hun geloof in God verloren en toen de kerk hebben verlaten, komen daar zelden op terug.

De parallel ligt dan niet in het feit dat ze zijn voorbestemd tot een verdrietig, angstig, moeizaam leven, maar in de zin dat ze waarschijnlijk nooit meer een stap over de drempel van de kerk zetten. Ze zijn hun basisgeloof, hun godsvertrouwen kwijt. Ze hebben het niet meer nodig. Ze missen het misschien soms nog wel, maar vinden het zelden of nooit terug.

Godzijdank leven wij in een wereld, waarin dat geen akelige consequenties heeft. Leven we in tijden waarin je prima zonder dat geloof kunt leven. De tijden dat het basisvertrouwen gegrond was in een godsvertrouwen liggen gelukkig achter ons. Althans voor de meesten van ons. In de meer behoudende hoeken van kerkelijk Nederland, bij de zwarte-kousen-kerken, of zoals ze ook wel genoemd worden: de poldertaliban, is dat minder het geval. Daar is basisvertrouwen nog innig verbonden met godsvertrouwen. Daar is van je geloof vallen in zekere zin ook een val van het basisvertrouwen.

Althans, zo ervaar ik het nog wel eens. Wellicht komt uit die ervaring ook mijn aarzeling voort om ja te zeggen op de vraag of ik in God geloof. Want de God van mijn jeugd heb ik vaarwel gezegd. Zonder spijt. Zonder wroeging. Zonder schuldgevoel. Maar wellicht komt ook mijn aarzeling om voluit nee te zeggen er uit voort, omdat mijn basisvertrouwen nog innig verbonden is met die vaste burcht, die onze God zou zijn.

Uit deze ambivalentie heb ik een voorkeur overgehouden voor bepaalde denkers en auteurs. Niet meteen Maarten 't Hart, Guus Kuijer, of Jan Siebelink, zeg maar schrijvers van het nostalgische slag. Maar wel voor auteurs als Jorge Luis Borges of Frédérique Lenoir. Schrijvers die zoeken naar de raakpunten van een voluit religieuze wereldbeschouwing met een meer seculiere, filosofische wereldbeschouwing, waarbij het filosofische ligt in de gevoeligheid voor praktische zinvragen, voor wijsheid, en voor levenskunst.

Onlangs besprak ik een van hen: Frédérique Lenoir. In het essay dat dat aan de orde was, doet hij een sympathieke en wat mij betreft overtuigende poging om de klassieke tegenstelling tussen geloof en ongelooft te overstijgen. De basis van zijn poging ligt in de overtuiging dat in onze samenleving de christelijke boodschap nog springlevend is, ondanks dat de klassieke locus van die boodschap, de kerk, er slecht aan toe is.

Dat is een stelling, die wel vaker te horen is. Vaak echter wordt de stelling uitgelegd in post-christelijke termen. Zo van, het christendom heeft ons veel gebracht: een maatschappelijke ordening, een vitale cultuur, en ruimte voor persoonlijke ontplooiing, maar inmiddels hebben we dat christendom wel achter ons gelaten. Het gaat immers slecht met de kerken. Daarin wordt zichtbaar dat het christendom een nederlaag heeft geleden in de strijd met de moderniteit.

Lenoir wijst deze stelling niet helemaal af, maar brengt een nuance aan. Hij stelt inderdaad vast dat kerk en moderniteit lijnrecht tegenover elkaar staan. Het is echter niet een christelijk instituut dat tegenover een samenleving staat, die het christendom voorbij is. Sinds de zestiende eeuw, zegt hij, heeft zich met het humanisme binnen het christendom een nieuwe stroming ontwikkeld. Die stroming heeft op een eigen grondslag, die van het verstand, en in een eigen ordening, die van het seculiere recht, de boodschap van Jezus herontdekt, opnieuw geïnterpreteerd en op een nieuwe manier gestalte gegeven.

Daarmee kwam die stroming in aanvaring met de kerken, die, aldus Lenoir, wel eeuwenlang de boodschap van Jezus hadden bewaard, maar niet in de praktijk brachten. In dat proces kreeg het humanisme, dat zich aanvankelijk binnen de kerk ontwikkelde een seculier karakter. Het heeft zich losgemaakt van de kerk en heeft een eigen vorm gekregen. Met die vormen is het seculiere humanisme beter geslaagd om de boodschap van Jezus in de praktijk te brengen.

Door deze ontwikkeling bestaan er in het hedendaagse Europa twee vormen van christendom: een gelovig christendom met een kerkelijk, religieus karakter en een ongelovig christendom met een maatschappelijk, seculier karakter. In de alledaagse voorstellingen staan deze twee stromingen recht tegenover elkaar. Dat is een tragisch gegeven. Tragisch, omdat kennelijk twee stromingen, die hetzelfde uitdragen, elkaar niet of maar moeilijk kunnen vinden, omdat ze zich minder op hun idealen dan op hun grondslagen richten. Tragisch ook omdat de werkelijkheid natuurlijk minder rooskleurig is dan Lenoir voorstelt. Hoewel Lenoir gelijk heeft dat de kerk vaak heeft gefaald haar boodschap in de praktijk te brengen, geldt kort gezegd weinig anders voor de

instituties waarin het seculiere christendom gestalte heeft gekregen. Ook daarin is niet een onfeilbare maatschappelijke ordening tot stand gebracht.

De vruchten van het seculiere humanisme, lijkt mij, liggen op het zelfde vlak als die van de kerk: in een eigen interpretatie van de boodschap van Jezus. Lenoir vat die herinterpretatie mooi samen in wat hij de filosofie van Christus noemt. Een filosofie, die een ordening van de samenleving voorstaat op basis van de moderne waarden: gelijkwaardigheid, individuele vrijheid, gelijkheid tussen man en vrouw, scheiding tussen kerk en staat, rechtvaardigheid, geweldloosheid & vergeving, en bovenal naastenliefde.

Als ik zoiets lees, voel ik me gesterkt. Vanuit die gedachte kan ik, om nog één keer terug te komen op het gesprek waarmee ik de preek begon, oprecht een poging doen om tot een antwoord te komen op de vraag of ik in God geloof.

Geloof ik in God? Ik geloof in een kracht!

Ik geloof in een beweging die met het leven is gegeven en waaraan ik door mijn leven deel heb.

Ik geloof in een opdracht en een verantwoordelijkheid om in mijn leven mee te bewegen, de beweging voort te zetten, door te geven misschien als een golf aan anderen, die ik ontmoet op mijn weg, aan nieuw leven dat op mijn pad komt.

God zeg, dat is al moeilijk genoeg.

Ik bak er vaak zelfs maar weinig van. Ik schiet in allerlei opzichten tekort, maar mag ook merken, dat het meebewegen is, voortzetten, dat het doorgeven is.

Ja, hoe vaak hangt het nu werkelijk van mij af? Is het in de regel niet meer laten gebeuren, geen obstructie plegen, dan werkelijk door persoonlijk vermogen tot stand brengen, zelf scheppen?

Het is als de beeldhouwer van Aristoteles, die zegt, 'de beeldhouwer snijdt geen beeld uit het hout, hakt geen beeld uit een steen, nee hij of zij articuleert een vorm die al in het hout, in de steen ligt. Misschien mogen we zelfs zeggen dat hij een vorm bevrijdt die in het materiaal gevangen was.

Dus, geloof ik dan in God? Nee, eigenlijk niet. Want als God die kracht is, die beweging, die golf, dan geloof ik niet in hem, dat is me te zwak uitgedrukt, dan is het God waar ik uit leef.

Dan ben ik zelf een vorm die uit de kracht, die uit beweging geboren is. Dan ben ik uit de golven bevrijd, geroepen om, in alle bescheidenheid, op mijn eigen beperkte niveau hetzelfde te doen aan anderen. Hen aandacht schenken, hun bestaan articuleren, hen liefdevol bevrijden.

Dat geloof ik.

Geloof ik dan in God? Ik weet het niet, ik denk het niet, maar ... nooit verlies ik mijn vertrouwen!

Amen

Martijn Junte, 15 oktober 2017